

שיעור ג: עוד בדין קל וחומר – "דיו" וטיעונים בדרך השלילה

Session #3: More on the Broad Reach of the Kal vaHomer, the "Dayo" Limitation and the use of Reductio ad Absurdum

(1) משנה כתב יד קאופמן בבא קמא ב:ז-ט

ז. וְשׁוֹר הַמִּזִּיק בְּרִשּׁוֹת הַנֶּזֶק, כִּיצַד? נֶגַח, נֶגֶף, נֶשֶׁךְ, רֶבֶעַ, בָּעֵט בְּרִשּׁוֹת הָרֵבִים, מְשַׁלֵּם חָצִי נֶזֶק; בְּרִשּׁוֹת הַנֶּזֶק, רַבִּי טְרַפּוֹן אוֹמֵר: נֶזֶק שָׁלֵם, וְחֲכָמִים אוֹמְרִים: חָצִי נֶזֶק. ח. אָמַר לָהֶם רַבִּי טְרַפּוֹן:

מָה, אִם בַּמָּקוֹם שֶׁהִקְלָהּ עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל בְּרִשּׁוֹת הָרֵבִים, שֶׁהוּא פְּטוּר,

הַחֲמִיר עֲלֵיהֶם בְּרִשּׁוֹת הַנֶּזֶק לְשֵׁלֵם נֶזֶק שָׁלֵם,

מָקוֹם שֶׁהַחֲמִיר עַל הַקֶּרֶן בְּרִשּׁוֹת הָרֵבִים לְשֵׁלֵם חָצִי נֶזֶק,

אֵינוֹ דִּין שֶׁנִּחְמִיר עֲלֵיהֶם בְּרִשּׁוֹת הַנֶּזֶק לְשֵׁלֵם נֶזֶק שָׁלֵם?

אָמְרוּ לוֹ: דִּין לִבָּא מִן הַדִּין לְהִיּוֹת כְּנֻדוֹן:

מָה בְּרִשּׁוֹת הָרֵבִים, חָצִי נֶזֶק, וְאִם בְּרִשּׁוֹת הַנֶּזֶק, חָצִי נֶזֶק.

ט. אָמַר לָהֶם: אֲנִי לֹא אָדִין קֶרֶן מִקֶּרֶן, וְאֲנִי אָדִין קֶרֶן מִרֶגֶל:

מָה, אִם בַּמָּקוֹם שֶׁהִקְלָהּ עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל בְּרִשּׁוֹת הָרֵבִים,

הַחֲמִיר בַּקֶּרֶן,

מָקוֹם שֶׁהַחֲמִיר עֲלֵיהֶם בְּרִשּׁוֹת הַנֶּזֶק,

אֵינוֹ דִּין שֶׁנִּחְמִיר בַּקֶּרֶן?

אָמְרוּ לוֹ: דִּין לִבָּא מִן הַדִּין שֶׁיֵּהָא כְּנֻדוֹן:

מָה בְּרִשּׁוֹת הָרֵבִים, חָצִי נֶזֶק, אִם בְּרִשּׁוֹת הַנֶּזֶק, חָצִי נֶזֶק.

(2) בבא קמא כה ע"א

ור"ט לית ליה דיו? והא דיו דאורייתא הוא

דתניא מדין ק"ו כיצד ואמר ה' אל משה ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלס שבעת ימים

ק"ו לשכינה ארבעה עשר יום אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון.

כי לית ליה דיו היכא דמפריך ק"ו

היכא דלא מפריך ק"ו אית ליה דיו

התם שבעה דשכינה לא כתיבי

אתא ק"ו אייתי ארבע

אתא דיו אפיק שבעה ואוקי שבעה.

אבל הכא חצי נזק כתיב

ואתא ק"ו ואייתי חצי נזק אחרינא ונעשה נזק שלם

אי דרשת דיו אפריך ליה ק"ו.

ורבנן שבעה דשכינה כתיבי תסגר שבעת ימים.

ור"ט הווא תסגר דדרשינן דיו הוא.

ורבנן כתיב קרא אחרינא ותסגר מרים

ור"ט הווא דאפי' בעלמא דרשינן דיו

ולא תאמר הכא משום כבודו של משה אבל בעלמא לא קמ"ל.

א"ל רב פפא לאבוי

והא האי תנא דלא דריש דיו ואע"ג דלא מפריך ק"ו

דתניא

קרי בזב מניין רש"י: קרי של זב מניין שתהא הטיפה מטמא במגע ובמשא כטיפה של זוב דק"ל במסכת נדה שמטמא

במשא וקרי לא דמי לזוב כדאמר בפרק בנות כותים זוב דומה ללובן ביצה המוזרת קרי דומה ללובן ביצה שאינה מוזרת.

ודין הוא מה טהור בטהור טמא בטמא

טמא בטהור אינו דין שיהא טמא בטמא. רש"י: ומה – רוק שהוא טהור באדם טהור הוי טמא ומטמא במשא

באדם טמא כגון זב כדכתיב וכי ירוק הוה בטהור דמשמע במה שביד הטהור כדרשינן במסכת נדה (דף נה:): דהיינו משא וכתיב

וכבש בגדיו כו' קרי שטמא בטהור הטיפה מטמא במגע כדכתיב וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע וגו' ואדם נמי מטמא במגע

כדכתיב או איש אשר תצא ממנו שכבת זרע וגו' ודרשינן במסכת נדה בפרק יוצא דופן (דף מג:): מנין לרבות את הנוגע בשכבת זרע

ת"ל או איש אינו דין שיהא טמא בזב.

וקא מייתי לה בין למגע בין למשא

ואמאי ניקא אהני ק"ו למגע אהני דיו לאפוקי משא.

טיעונים בדרך השלילה

Reductio ad Absurdum

(3) בבא קמא כה ע"ב – כו ע"א

ותהא שון ורגל חייב ברשות הרבים מקל וחומר

ומה קרן שברשות הניזק אינו משלם אלא חצי נזק

ברשות הרבים חייבת

שון ורגל שברשות הניזק משלם נזק שלם

אינו דין שברה"ר חייב

אמר קרא ובעד בשדה אחר ולא ברה"ר

מידי כוליה קאמרינן?

פלגא קאמרינן.

אמר קרא וחצו את כספו של זה ולא כספו של אחר.

ולא תהא שון ורגל חייבת ברשות הניזק אלא חצי נזק מק"ו מקרן

ומה קרן שברה"ר חייבת

ברשות הניזק אינה משלמת אלא חצי נזק

שון ורגל שברשות הרבים פטורה

אינו דין שברשות הניזק משלם חצי נזק

אמר קרא ישלם תשלומין מעליא.

ולא תהא קרן ברה"ר חייב מק"ו

ומה שון ורגל שברשות הניזק נזק שלם

ברה"ר פטורה

קרן שברשות הניזק חצי נזק

אינו דין שברה"ר פטורה.

אמר רבי יוחנן אמר קרא יחצון

אין חצי נזק חלוק לא ברה"ר ולא ברה"י.

ויהא אדם חייב בכופר מק"ו

ומה שור שאינו חייב בארבעה דברים

חייב בכופר

אדם שחייב בארבעה דברים

אינו דין שיהא חייב בכופר

אמר קרא פכל אשר יושב עליו עליו ולא על אדם.

ויהא שור חייב בארבעה דברים מק"ו

ומה אדם שאינו חייב בכופר

חייב בארבעה דברים

שור שחייב בכופר

אינו דין שיהא חייב בארבעה דברים.

אמר קרא איש בעמיתו ולא שור בעמיתו.

(4) משנה כתב יד קאופמן פסחים ו

(א) אלו דברים בפסח דוחין את השבת: שחיטתו וזריקת דמו, ומחוי קרביו והקטר חלביו; אבל צלייתו והדחת קרביו, אינן דוחים. הרפיו והבאתו מחוץ לתחום וחתירת יבלתו, אינן דוחים. ר' אליעזר אומר: דוחים.

(ב) אמ' ר' אליעזר: מה אם שחיטה, שהיא משם מלאכה, דוחה את השבת, אלו שהן משם שבות, לא ידחו את השבת? אמ' לו ר' יהושע: יום טוב יוכיח, שהיתיר בו משום מלאכה, ואסור בו משם שבות.

אמ' לו ר' אליעזר: מה זה, יהושע? ומה ראיה רשות למצוה?

(ג) השיב ר' עקיבה: הזייה תוכיח, שהיא מצוה והיא משום שבות, אינה דוחה את השבת; אף אתה אל תתמה על אלו, שאף על פי שהן מצוה והן משום שבות, לא ידחו את השבת.

(ד) אמ' לו ר' אליעזר: ועליה אני דן; מה אם שחיטה, שהיא משום מלאכה, דוחה את השבת, הזייה שהיא משום שבות, אינה דוחה את השבת? אמ' לו ר' עקיבה: חילוף! מה אם הזייה, שהיא משום שבות, אינה דוחה את השבת, אף שחיטה, שהיא משום מלאכה, לא תדחה את השבת?

(ה) אמ' לו ר' אליעזר: "עקיבה! עקרתה מה שכתוב: בין הערבים...במועדו, בין בחול בין בשבת. אמ' לו: "הבא לי מועד לאלו כמועד לשחיטה!"

(ו) כלל אמ' ר' עקיבה: כל מלאכה שאיפשר לה לעשות מערב שבת, אינה דוחה את השבת. שחיטה, שאי אפשר לה לעשות מערב שבת, דוחה את השבת.